

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCESJournal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Türk İnkılabı Kavramının İnşası: Afyon Halkevi Dergisi Taşpınar Örneği

*The Building of the Turkish Revolution Concept: The Case of Afyon People's House Journal Taşpınar*Şenol GÜNDOĞDU^{a*}^a Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Afyon / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-6430-4386

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15 Eylül 2023

Kabul tarihi: 19 Ekim 2023

Anahtar Kelimeler:

Halkevi,
Türk İnkılabı,
Erken Cumhuriyet,
Afyon Halkevi,
Taşpınar.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 15, 2023

Accepted: October 19, 2023

Keywords:

People's House,
Turkish Revolution,
Early Republic,
Afyon People's House,
Taşpınar.

ÖZ

Bu çalışma erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen köklü dönüşümlerin halk tarafından benimsenmesi ve bu doğrultuda halkı "terbiye etmek" için kurulan en önemli oluşumlardan olan Halkevlerine ve bu dönüşümleri meşrulaştırmak için oluşturulan Türk İnkılabı kavramına odaklanacaktır. Türk İnkılabı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ülkenin bağımsızlığını sağlayan ve takibinde Türkiye Cumhuriyeti'ni var eden iradenin kurduğu tek parti rejimini, ideolojisini ve siyasetlerini betimleyen bir kavramsallaştırma değildir. Halkevleri 1932 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) teşkilatlanması olarak kurulan, devlet kurumu olmayan ancak tek parti iktidarının tamamıyla kontrol ettiği kültürel ve toplumsal kurumlar bütünüdür. Zamanla tüm ülkeye yayılan bu ağ devletin toplumu disiplin altına alarak denetlediği ve Kemalizm ideolojisi doğrultusunda seküler modern bireyi ve yeni toplumu yarattığı siyasal bir oluşumdur. Kültürel ve toplumsal alanda birçok faaliyet yürüten Halkevlerinin Türk İnkılabının kavramsallaştırılması, kuramsallaştırılması ve halka anlatılması konusunda en önemli aracı dergileridir. Her Halkevi kendi dergisini yayımlar. Afyon Halkevi de *Taşpınar* isimli bir dergi çıkarır. Bu çalışma Türk İnkılabı kavramının taşrada hangi bağlamlar ve tartışmalar üzerinden yeniden nasıl üretildiğini Afyon Halkevi dergisi *Taşpınar* bağlamında ele alır. *Taşpınar* örneğinden varılan sonuca göre, merkezde üretilen kuramsallaştırma ve tartışmalar taşrada bulunan Kemalist elitler dolayısıyla vügarize bir biçimde taşra dergilerinde kısmen yeni bağlamlar ve tartışmalar içinde yeniden dolaşıma sokulur.

ABSTRACT

This study will focus on the People's Houses, one of the most important institutions founded in the early Republican period to ensure the adoption of radical transformations by the public and to "educate" the public in this direction; and on the concept of the Turkish Revolution, which was created to legitimise these transformations. The Turkish Revolution is a conceptualization that describes the one-party regime, ideology and policies established by the will that ensured the independence of the country after the First World War and subsequently created the Republic of Turkey. People's Houses were established in 1932 as an organization of the Republican People's Party (RPP) and are a set of cultural and social institutions that are not state institutions but are fully controlled by the single party rule. This network, which spread throughout the country over time, is a political formation in which the state disciplines and controls society, creates a secular modern individual and a new society through the ideology of Kemalism. The journals of the People's Houses, which engaged in numerous cultural and social activities and played a crucial role in conceptualizing, theorizing, and explaining the Turkish Revolution to the public, were their most significant tools. Each People's House publishes its own journal. Afyon People's House issues a journal called *Taşpınar*. This study analyses the contexts and arguments through which the concept of the Turkish Revolution was reproduced in the provinces in the context of the Afyon People's House journal *Taşpınar*. According to the conclusion drawn from the *Taşpınar* example, the theorization and debates produced in the centre are recirculated in provincial journals, partly in new contexts and debates, in a vulgarised form through Kemalist elites in the provinces.

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire collapsed because of internal and external dynamics that emerged because of more than ten years of wars. Instead, the Republic of Turkey was established on Anatolian lands. Although the Republic of Turkey is in many ways a continuation of the Ottoman Empire, politically and ideologically it was built on the rejection of the Ottoman Empire. The 1930s were a period in which the Republican People's Party (RPP), the sole party of the Republic of Turkey, established new institutions and policies in line with the principles of Kemalism. This period is a process in which transformation accelerated and intensified, but at the same time, authoritarianism increased due to different reasons. There are two reasons for increasing authoritarianism: Firstly, all the social impact of the transformations was slower than expected. Secondly there were strong reactions to these transformations. When society's reaction to the radical transformations carried out by the Kemalist regime was less than expected, the state increased its control and disciplinary mechanisms, along with its ideological apparatus. People's Houses were established in the 1930s in response to such a need. While the People's Houses are expected to ensure the adoption of the aforementioned transformation by the public, they are also expected to create the desired citizen and society by educating the public.

People's Houses are one of the most important institutions founded in the early Republican period to ensure the adoption of radical transformations by the public and to "educate" the public in this direction. Turkish Revolution (Türk İnkılabı) concept was created to legitimise these transformations and empower Turkish people and Republic of Turkey. The Turkish Revolution is a conceptualization that describes the one-party regime, ideology and policies established by the will that ensured the independence of the country after the First World War and subsequently created the Republic of Turkey. People's Houses, the most organised institution after the State and the Party, which tried to ensure that the policies and ideology implemented in the context of creating a new society and order in the early Republican period were adopted by the public and to achieve this through cultural transformation instead of politics, is the subject of this study. This network, which spread throughout the country over time, is a political formation in which the state disciplines and controls society and creates a secular modern individual and a new society through the ideology of Kemalism. The most important tool of the People's Houses, which carried out activities in many cultural and social fields, in conceptualizing, theorizing, and explaining the Turkish Revolution to the public was their journals.

Undoubtedly, the People's Houses of the 1930s and 1940s, which were both civil and official institutions with the largest network and organisation after the state and the party, provide a tremendous resource for the analysis of the early Republic. The most important method to make this analysis will be to examine the concept of the Turkish Revolution, which makes sense of that period and ideology, through People's House journals. Each People's House publishes its own journal. The best way to monitor the concept of the Turkish Revolution in the provinces, would undoubtedly focus on the journals of the People's Houses. Afyon is a provincial city in Turkey and significant place for the War of Independence. Afyon People's House which is one the first ones issued a journal called Taşpınar. This study focuses on how the concept of the Turkish Revolution is perceived and reproduced in Taşpınar, the journal of Afyon People's House. In this context, Taşpınar's 160 issues published during the early Republican period, along with articles related to the Turkish Revolution, will be analyzed. In this respect, this study will ask whether the People's Houses were places that produced or distributed ideology in the provincial context. People's Houses do not only propagate politics. They also try to conceptualise and legitimise it in an intellectual way. As can be seen in the example of Ülkü, the magazine of the Ankara People's House, the intellectual framework of Kemalism and the Turkish Revolution is formed in these journals. This article concludes that provincial journals, as seen in the example of Taşpınar, contributed to the legitimisation of the regime even if they did not have the same intensity of influence as central journals such as Ülkü, and that they repeated the theorization and arguments produced in the centre by simplifying and vulgarising them through local elites, but occasionally produced new arguments in new contexts, thus reflecting the idealist language and method in this period.

Giriş

On yıldan fazla süren savaşlar sonucu ortaya çıkan iç ve dış dinamikler neticesinde Osmanlı Devleti yıkıldı. Yerine Anadolu toprakları üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti birçok yönden Osmanlı'nın devamı olmakla beraber siyasi ve ideolojik olarak Osmanlı'nın reddi üzerine inşa edildi. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki en önemli iki fark şüphesiz egemenlik biçiminin saltanattan cumhuriyete döndürülmesi ve daha Batıcı, topyekûn bir modernleşme pratiğinin gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda, Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), aşarın kaldırılması (1925), Şapka ve Kıyafet Kanunu (1925), Medeni Kanun (1926), harf devrimi (1928) ve benzeri birçok değişiklik Osmanlı'dan kopuşa işaret eder. 1930'lu yıllar Türkiye Cumhuriyeti'nin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi'nin (CHF/P) Kemalizm ilkeleri doğrultusunda yeni kurumlar ve siyasetler oluşturduğu bir dönemdir. Bu dönem, değişimin hızlandığı ve yoğunlaştığı, ancak aynı zamanda farklı nedenlerden dolayı otoriterleşmenin arttığı bir süreçtir. Otoriterleşmenin artmasının iki nedeni bulunur: Değişikliklerin toplumsal yansımalarının beklenilenden yavaş olması ve değişikliklere karşı tepkilerin ortaya çıkması. Kemalist iktidarın gerçekleştirdiği köklü dönüşümlerin toplumdaki karşılığının beklenenden az olması devletin denetim ve disiplin mekanizmalarını ve aynı zamanda ideolojik aygıtlarını arttırmasına yol açar. Halkevleri böyle bir ihtiyaca binaen 1930'lu yıllarda kurulur. Halkevlerinin mezkûr dönüşümü halk tarafından benimsenmesini sağlaması beklenir. Diğer taraftan halkı terbiye ederek arzulanan vatandaş ve toplumu da yaratması istenir.

Halkevleri, geçmişten büyük bir kopuşa işaret eden ve Türk İnkılabı olarak kavramsallaştırılan dönüşümleri derinleştirmek ve yaymak için kurulur. Cumhuriyet modernleşmesi, Osmanlı modernleşmesinin aksine daha köktenci bir dönüşümü gerçekleştirir, hatta söylemsel olarak bu dönüşümü inkılap, Türk İnkılabı olarak Kemalist ideolojinin içinde kullanır. Zaman zaman *Kemalist Devrim*, *Atatürk İnkılabı* ve *Türk Rönesansı* gibi farklı şekillerde ifade edilse de erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen toptan dönüşüme o dönem içinde Türk İnkılabı denilmiştir. 1960'lardan sonra sıklıkla Türk Devrimi veya Atatürk Devrimi olarak ifadelendirilecek bu kavramsallaştırma zamansal anlamda sıklıkla dönemin bütününe kapsar. Türk İnkılabı bu nedenle erken Cumhuriyet içinden Kemalist iktidarın kendini ve gerçekleştirdiği siyasetleri kavramsal ve düşünsel olarak meşrulaştırma yöntemlerinden en önemlisidir. Halkevleri bu amaca da hizmet eder. Hatta bunun ötesinde vülgarize bir inkılap anlatısını merkezden gelen kuramsal çerçeve doğrultusunda taşrada tekrar üretmek için yerel elit ve memurları göreve çağırır. 1930'lu ve 1940'lu yılların bir taraftan sivil diğer taraftan resmî, devletten ve partiden sonra en geniş ağa ve örgüte sahip kurum olan Halkevleri şüphesiz erken Cumhuriyet'in analizi için muazzam bir kaynak sağlamaktadır. Bu analizi yapabilmenin en önemli yöntemi de o dönemi ve ideolojiyi anlamlandıran Türk İnkılabı kavramını Halkevi dergileri üzerinden incelemek olacaktır.

Erken Cumhuriyet döneminde yeni bir toplum ve düzen yaratılması bağlamında gerçekleştirilen siyasetler ve ideolojinin halkın benimsemesini sağlamaya ve bunu siyaset yerine kültürel dönüşümle gerçekleştirmeye çalışan, devlet ve partiden sonra en örgütlü kurum Halkevleri bu çalışmanın araştırma konusudur. Halkın köklü dönüşümü kabul etmesi için kurulan Halkevlerinin neredeyse hepsi bahsi geçen benimsenmeyi sağlayabilmek adına kendi dergilerini yayınladı. *Taşpınar* dergisi de 1932'de kurulan ilk Halkevlerinden olan Afyon Halkevi'nin dergisidir. Erken Cumhuriyet'te gerçekleşen dönüşümün, Kemalizm'in ve Türk İnkılabı kavramının taşradaki izini sürmenin en iyi yolu şüphesiz Halkevi dergilerine bakmak olacaktır. Halkevi dergileri dönemin ruhunu ve halkevlerinin faaliyetlerini anlamak için önemli kaynaklardır. Zira resmî yazıların dışında toplumsal, siyasi ve kültürel olanın tespitinde ve inşasında merkezî iktidara paralel ancak bazen farklı üretimlerde bulunurlar. Bu çalışma Afyon

Halkevi dergisi olan *Taşpınar*'daki Türk İnkılabı kavramının nasıl algılandığına ve yeniden üretildiğine odaklanmaktadır. *Taşpınar*'ın erken Cumhuriyet döneminde yayınlanan 160 sayısı bu bağlamda incelenecektir. Bu doğrultuda bu çalışma Halkevlerinin ideolojiyi üreten yerler mi yoksa dağıtan yerler mi olduğunu taşra bağlamında soracaktır. Georgeon Halkevlerini küçük bir seçkin grubun yerel araçlarla ulusal politikayı yaydıkları yer olarak tanımlasa da (Georgeon 2006, s. 20) taşra ve merkez Halkevleri, özellikle Ankara Halkevi, arasında fark bulunur. Halkevleri sadece politikayı yaymazlar. Aynı zamanda onu düşünsel olarak kavramsallaştırmaya ve meşrulaştırmaya çalışırlar. Ankara Halkevi'nin dergisi *Ülkü* örneğinde görüleceği gibi Kemalizm ve Türk İnkılabı kavramlarının düşünsel çerçevesi bu dergilerde oluşturulur. Bu makale *Taşpınar* örneğinde görüleceği üzere taşra dergilerinin, *Ülkü* ve benzeri merkez dergilerin oluşturduğu yoğunlukta etki yaratmasalar da rejimin meşrulaştırılması konusunda katkıda bulunduğu, bunu merkezde üretilen kuramsallaştırmayı ve tartışmayı yerel elitler aracılığıyla basitleştirerek ve vülgarize ederek tekrar ettiği, ama zaman zaman da yeni bağlamlarda yeni tartışmalar ürettiği, bu nedenle bu dönemdeki idealist dil ve yöntemi yansıttığı sonucuna varır.

Türk İnkılabı Kavramının Ortaya Çıkışı ve İçeriği

Türk İnkılabı, Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni ve ortaya çıkardığı tek parti rejiminin kendi siyasalarını ve ideolojisini meşrulaştırmak için kullandığı bir kavramdır. Türk İnkılabı kavramının ikinci kelimesi olan inkılap esasında Arapça kökenli bir kelimedir. Dönme, dönüşme anlamına gelen *kalb* (قلب) sözcüğünden türer ve alt üst etme, tersine döndürmeyi ifade eder (Ayverdi, 2011, s. 564). Bu noktada devirmekten gelen devrim kelimesini andırır da onda bulunan olumsuz çağrışımın inkılap kelimesinde olmadığı varsayılır. Erken Cumhuriyet'te gerçekleşen dönüşümleri açıklamak için bu iki sözcük de kullanılır. Ancak inkılap sözcüğü çok daha sık kullanılır. Bunun ilk sebebi devrim sözcüğünün bahsedildiği üzere daha olumsuz bir ifadeye sahip olmasıdır. İkincisi ise dünyada gerçekleşen diğer kökten değişimlerin kendilerine devrim veya ihtilal demeleridir. Türk İnkılabının diğer bütün devrimler ve ihtilallerden iyi olduğu iddiası bu farklılaşmaya neden olur. Kemalistlere göre Fransız İhtilali, Türk İnkılabının aksine başarılı değildir ki bu nedenle Türk İnkılabı bir ihtilal değil inkılaptır. İnkılap kelimesi Türk İnkılabı kavramı bağlamında iki anlama gelir. İlk olarak Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen somut değişimlerin tek tek hepsini ifade eder. Örneğin alfabenin Arap alfabesinden Latin alfabesine dönüştürülmesi bir inkılaptır. İkincisi ise Cumhuriyet'i kuran ve var eden iradenin gerçekleştirdiği dönüşümün bütünüdür.

Türk İnkılabı kavramı erken Cumhuriyet entelijansiyası için sıklıkla kullanılan ortak bir kavramdır. Örneğin Kemalist elitin dışında sayılabilecek Tanpınar dahi Türk İnkılabı kavramını kullanır (Tanpınar, 2000, s. 48).¹ Bu kavram aynı zamanda miladi bir söylemdir (Bora, 2017, s. 129). Bu iki ortaklığın dışında Türk İnkılabının ne zaman başladığı konusunda farklı tarihler söz konusudur. Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak kabul edilen 19 Mayıs 1919, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920, Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923 zaman zaman farklı düşünürler ve siyasetçiler tarafından Türk İnkılabının başlangıcı olarak sunulur. 1920'lerden itibaren ortaya çıkan bu ifade 1930'lu yıllarla birlikte Kemalizm'in

¹ Tanpınar Halkevlerinin on ikinci yıl dönümü için yazdığı yazısında şunları söyler: "Bu hafta Türk milleti Halkevleri'nin kuruluşunun on ikinci yıl dönümünü kutlayacak. Milletimiz bu mesut hadiseye ne kadar sevinse, bu yüzden ne kadar coşsa yeridir. Çünkü Halkevleri Türk inkılabının tarihinde mühim bir dönüşüm başlangıcıdır. Türk inkılabı, hamlesini bu Evler vasıtasıyla asıl büyük hedefe, halka çevirir. Halkevleri, büyük istikrarın temeli, gerçek kuruluşun hayırlı ve feyizli ocağıdır".

kuramsallaştırılması ve tüm halk nezdinde benimsenmesi bağlamında kavramsallaştırılır. Üretilen bu kavramsallaştırmanın altını doldurmak adına farklı yöntemler kullanılır.

Kemalizm kavramını 1932’de ilk defa kullanan Mahmut Esat Bozkurt 1920 tarihli *Türk İhtilali’nin Düsturları* başlıklı yazı dizisi ile Cumhuriyet’i kuran iradenin başlattığı mücadeleyi ilk defa kavramsallaştırmaya çalışır. Türk İnkılabı kavramını Atatürk 1925 yılında Hukuk Mektebi açılışında kullanır (Kafesoğlu ve Saray, 1998, s. 4). Celal Nuri İleri’nin 1926 yılında yazdığı *Türk İnkılabı* başlıklı eser Türk İnkılabı kavramının ilk kullanıldığı yerlerden birisidir. Onu takiben 1928 yılında Mehmet Saffet Engin *Türkiye’de Demokrasi İnkılâbı* başlıklı eseri yayınlar. 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu sonrasında inkılap tarihi dersleri üniversitelerde okutulmaya başlanır. Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşenk ve Yusuf Hikmet Bayur gibi isimlerin yürüttüğü bu dersler yakın dönemin tarihini Türk İnkılabı kavramı etrafında şekillendirir. Bu eserlerde görüldüğü üzere Türk İnkılabı kavramı Cumhuriyet’i kuran iradenin demokratikleşme, medenileşme ve millileşme ülküsünü dışarı vururken, 1930’lu yıllarda Halkevlerinin de açılmasına neden olan dönüşümle birlikte Türk İnkılabı artık Kemalizm ideolojisinin kuramsallaştırılması için kullanılan bir içerik kaynağına dönüşür. 1930’lara kadar geçen süreç köklü değişimlerin henüz yeni yeni yapıldığı bir dönemken 1930’larla birlikte bu dönüşümlerin önemli bir kısmı gerçekleştirilmiştir. Devamında onun kuramsallaştırması ve halk tarafından benimsenmesi önem kazanır.

Türk İnkılabı, Kurtuluş Savaşı ile başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin dünyadaki en *mükemmel* ve *medeni* ülke olana kadar devam ettireceği bir dönemselleştirme ve ideali de ifade eder. İlk aşaması ülkeyi her anlamda bağımsız hâle getirmek, saltanat ve diğer tahakküm ilişkilerinden kurtarmak olan Türk İnkılabı; son tahlilde sınıfsız, kaynaşmış, medeni, sanayileşmiş ve refah içinde yaşayan bir Türkiye yolunda olmayı hedefler. Bu kavram ve dönem hakkında en çok tartışma yürüten isimlerden ve dönemin organik aydınlarından birisi olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na göre Türk İnkılabının üç belirgin özelliği vardır: Bağımsızlıkçı oluşu, beynelmilel ve medeni duruşu ve son olarak da bir zorunluluğa dayanması (Baltacıoğlu, 1932: s. 51-52). Peker ise Türk İnkılabının art arda gelen ülkenin ihtiyaçlarının akıl ve mantık doğrultusunda karşılandığı, gururla sevk ve idare edilen dönüşümler silsilesi olarak değerlendirir (Peker, 1984, s. 19).

Türk İnkılabı kavramını en erken kullanan isimlerden olan Mehmet Saffet Engin “Kemalist milliyetçiliğe Hegelyan bir misyon yükler” (Bora, 2017, s. 157). Engin bunu şöyle ifade eder: “Türk milleti, bir dünya tarihi milletidir. Onun, tarihi hazırlayan, tarihten önceki bir hayat ve medeniyeti, bir de tarihten sonraki dünya üzerine yayılışı ve tarihî devirleri yaratması vardır” (Engin, 1938, s. 194). Engin böylece Hegel’in dünya tarihinin şekillenmesinde önemli bir kavram olarak ortaya attığı *Geist* [Tin] kavramını millete dönüştürür. Hegelci manada bir toplumun ve olayın dünya tarihinin içinde olabilmesi için Tin’in bir parçası olması gerekir. Türk İnkılabı zaten başından itibaren bu Tin’in bir parçası olan Türklerin yeniden dünya sahnesine döndüğü bir zamansallığı tanımlar. Türk İnkılabı kavramı böylelikle Avrupa merkezli dünya tarihi görüşünü *Türk İnkılabının mükemmelliği* vurgusu üzerinden ters yüz ederek dünya tarihini Avrupa’nın dışına taşır. Bu nedenle Türk İnkılabı, Avrupalı devrim ve inkılapların aksine tüm dünya için ideal bir konuma erişir. Kısaca “bozulmuş ve incitilmiş Türk orijinalliyi”ne dönmektir (Engin, 1938, s. 249). Türk İnkılabı bu nedenle Osmanlı’dan kopuşa işaret eder. Osmanlı’nın aksine kozmopolit bir anlayışın yerine milliyetçi bir tutum barındırır.

Türk İnkılabı ifadesini kavramsallaştıran isimler Osmanlı ve İslam öncesinde bir Türklük arayışına girerler. Bu genellikle Türk Tarih Tezi’nin ortaya attığı iddialarla bütünleşir. Kısaca Türklerin medeniyetin ortaya çıktığı Anadolu’nun otokton halkı olduğunu ve bu doğrultuda medeniyeti var eden toplumların Türk olduğunu kanıtlamaya dayanan bu kuram Türk İnkılabını gerçekleştiren Türk iradesine bir gurur kaynağı olacaktır. Zira eskiden medeni

olan Türkler Türk İnkılabı hamlesi ile yeniden medeni olduklarını göstereceklerdir. Türk İnkılabı böylece Anadolu'daki Osmanlı etkisini ve izlerini bertaraf ederek Türklüğün özünde var olan medeni oluşu yeniden var ederek dünya tarihindeki konumuna eriştirecektir (Engin, 1934, s. 351). Türkler “medeni olma zekâsına ve yeteneğine sahip” (Bozkurt, 2014, s. 286), “dünya tarihine yön veren” (Bozkurt, 2014, s. 244), “medeniyeti kurup ona katkı sunmuş” (Bozkurt, 2015, s. 494) ve “özünde demokrat-sınıfsız bir toplumsal yapıyı barındıran” (Bozkurt, 2014, s. 258-259) bir millet olarak sunulur.

Türk İnkılabı diğer devrimlerden ayrıştırılırken eşsiz ve eksiksiz olarak betimlenir ki bu sebeple en mükemmel olandır (Engin, 1928, s. 71). Aynı zamanda bu mükemmel oluşunu Batı medeniyetinin aksine emperyalist ve kapitalist olmamasına, bu doğrultuda bağımsızlık konusunda diğer ülkelere örnek olmasına borçludur (Bozkurt, 2014, s. 129). Türk İnkılabının en önemli özelliği bu nedenle bir sınıfın veya küçük bir zümrenin çıkarına hareket etmeyen, aksine tüm toplumu içerek harekete geçiren ve toplumsal ortak çıkarı savunan bir mahiyette olmasıdır (Anonim, 1933, s. 25). Sınıfsız bir toplum ideali böylelikle uluslararası ilişkilerde her ülkenin birbirine saygı duyduğu bağımsızlıkçı anlayışla birleşir. Fuat Köprülü bunu şu şekilde ifade eder: “Biz bu inkılâbı, yalnız büyük milletimizin istiklâli, istikbali ve yücelmesi için değil aynı zamanda medeniyetin ilerlemesi ve dünya sulhünün korunması için de esas biliyoruz ve ilerletiyoruz” (Köprülü, 1939, s. 293). Bu vurgu ziyadesiyle konjonktürelidir. Diğer ülkelere örnek olan Türk İnkılabı bunu bir taraftan bağımsızlıkçı ve barışçı olması sayesinde gerçekleştirirken, diğer taraftan halkçı, milliyetçi ve devletçi temeller üzerine laik ve inkılapçı bir cumhuriyet kurduğunu iddia ederek savunur (Bilgişin, 1934, s. 26). Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ortaya çıkan siyasi ve ekonomik yapının sorunlarını aşmanın çaresi böylece Türk İnkılabı olarak sunulur. Ne var ki Türk İnkılabı ne sosyalist ne de kapitalisttir. Nusret Kemal'e göre Türk İnkılabı özel mülkiyet taraftarı ama aynı zamanda toplumsal eşitliği de gözetleyen bir politika izler (Köymen, 1934, s. 44). Diğer devrimlerden farklılaşmasının bir başka nedeni de Türk İnkılabının sürekli oluşu ve daimî inkılapçılık ruhudur (Küçük, 1933, s. 106). Türk İnkılabını kavramsallaştıranlara göre Türk İnkılabı, Osmanlı modernleşmesinin taklitçi ve kozmopolit yapısından uzak olduğu için millileşerek modernleşmeyi gerçekleştirecek ve sürdürecektir. Böylece Türk İnkılabı kavramsallaştırması oryantalist söylemlerin aksine Türklerin medeni oluşunun altını çizer.

Kemalizm'in önemli temsilcilerinden ve kuramcılarında olan Mahmut Esat Bozkurt 1940 yılında yazdığı eserinde inkılap yerine ihtilal sözcüğünü tercih eder ve eserini *Atatürk İhtilali* olarak başlıklandırır. Zira ona göre inkılap yerine ihtilal artık işlemez hâle gelmiş bir düzenin ve kurumların tedrici değişimler yerine kökten, ani ve genellikle şiddete başvurarak değiştirilmesini ifade eder (Bozkurt, 2003, s. 64; Bozkurt, Peker, Tengirşenk, 1997, s. 21). Türk İnkılabı kavramsallaştırmasındaki köklü değişim içeriğini paylaşmakla beraber Bozkurt şiddetin ve halk katılımının altını çizer. Ona göre şiddete dayanarak eski düzeni yıkan iradenin eylemlerini devam ettirebilmek için kurulan yeni düzeni meşrulaştıracak düşünsel kaynakları oluşturacak aydınlar ile halk arasında bir bağ kurulmalıdır. Halkevleri tam da aydınlar ile halkı birleştirerek Türk İnkılabını devam ettirecek bütünlüğü sağlar. Aydınların yolu ise dehanın yolu olmalıdır. Atatürk, Türk İnkılabı kavramsallaştırmasında inkılabın gerçekleşmesine önderlik eden bir deha olarak sunulur (Engin, 1933, s. 422.) Bozkurt'a göre dâhiler feragat ederek cesur hamleleriyle tarihin gidişatını değiştirme ve aynı zamanda toplumu kendi etrafında birleştirme kudretine ve zekasına sahip kişilerdir. Atatürk de bunlardan birisidir (Bozkurt, 2015, s. 641). Atatürk'ün dahi oluşu bu eylemleri ve dönüşümleri var eden en önemli kaynak olmakla beraber zamanla Türk İnkılabını devam ettiren bir simgesel güce dönüşür.

İnkılap tarihi dersleri adı altında üniversitelerde okutulan kitaplara paralel bir anlatı Halkevleri dergilerinde kendisine yer bulur. Aynı zamanda buralarda gerçekleştirilen

konferanslar, kutlamalar ve nutuklar aracılığıyla Türk İnkılabı halka anlatılmaya çalışılır (Özcan, 2011, s. 252). Bu anlatılar genellikle Türk İnkılabını yüce ve göz kamaştırıcı bir hakikat olarak sunar (Erozan, 1933, s. 97). Burada bir tezat ortaya çıkar, zira Türk İnkılabı bir mükemmellik olarak sunulsa da buna hiçbir zaman ulaşamaz. Bu nedenle Türk İnkılabı anlatısı genellikle gerçekte olanların aşırı övülmesi ve geleceğin çok daha iyi olması yönünde temennilerin süreklilik arz eden bir biçime dönüştürülmesinden oluşur. Dönemin idealizmi bu nedenle zaman zaman hayalperestliğe dönüşür.

Halkevleri

Halkevlerinin Kuruluşu

Türk Ocakları'nın kapatılarak Halkevlerinin kurulması iki önemli gelişmenin sonrasına denk düşer. Birincisi çok partili hayata geçiş denemesi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması sonrasında yaşanan gelişmeler, ikincisi ise bütün dünyayı etkileyen Büyük Buhran'dır. Erken Cumhuriyet'in siyasal elitleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'na gösterilen beklenden fazla halk desteğinden önemli bir ders çıkarır. Zira Türk İnkılabı halk nezdinde *anlaşılmamış* ve beklenen desteği görmemiştir. Bu nedenle yönetici elitler bir devlet kurumu olmayan, ancak partinin altında teşkilatlanan Halkevlerinin kurulmasına karar verir. Halkevleri öncelikle Türkiye'nin önemli şehirlerinde, sonrasında tüm şehirlerde ve hatta halk odaları ile köylerde, bir şubesi olan resim, tiyatro, müzik, spor, halk eğitimi, terbiyesi ve endokrinasyon için kurulmuş Cumhuriyet'in dönüşümlerine ve ideallerine bağlı yeni nesli ve insanı yetiştirme amacı güden kurumlardır. Demokrat Parti (DP) iktidarında kapatılan, 1960 ve 1980 yıllarında gerçekleşen darbelerden sonra yeniden faaliyete başlayan Halkevlerinin esas ve birinci dönemi 1932-1951 yılları arasındadır. Büyük bir kısmı tek parti iktidarından oluşan bu ilk dönemde Halkevlerinin temel işlevi bahsi geçen inkılap ile halk uyumsuzluğunu ve kopukluğunu azaltmak ve ortadan kaldırmak için toplumu seferber etmektir (Şimşek, 2002, s. 12). Kopukluğu gidermekten kasıt şüphesiz muhafazakâr bir tutumla halk ile devleti birbirine bağlamak yerine kökten değişimleri halkın benimsenmesine çalışmaktır. Böylelikle tek partili Cumhuriyet, ideal vatandaş formülü uyarınca kendine uygun bir toplum inşasına soyunur. Kemalizm'in ideal vatandaş; modern, eğitilmiş, batı(cı/lı), inkılapları özümsemiş, rejimin ilke ve sistemini benimsemiş, Osmanlı tarihine mesafe koymuş bireydir. Halkevleri, o dönem düşünüldüğünde, Althusserci anlamda ordudan ve okullardan sonraki en önemli ideolojik aygıttır. Ancak devletle ilişkisi ziyadesiyle giriftir.

Halkevleri tıpkı döneminin Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Millet Mektepleri, Halk Hatipleri Teşkilatı ve benzeri kurumları gibi hem rejimin ideolojik birikimini yaratır hem de bunu topluma yayar. Kemalist devrimlerin halkta karşılığının beklenenden az olması neticesinde kurulmuş ve tüm Türkiye'ye zamanla yayılmış bir ağ olan Halkevleri, Kemalist inkılabın kitlelere ulaşmasını sağlamayı hedeflemektedir. Halkevleri bütün sivil toplumu parti aracılığıyla ele geçirir. Zira birçok sivil toplum örgütü, özellikle ülke çapına yayılmış olanlar kapatılır. Devlet böylelikle sivil toplumu yutar. Bunun en önemli örneği Türk Ocakları'nın kapatılıp yerine Halkevlerinin açılmasıdır. Türk Ocakları'na 1927'den itibaren *kendi adamlarını* yerleştiren iktidar (Georgeon, 2006, s. 20) nihayetinde 1931 yılında Türk Ocakları'yla birlikte Mason Cemiyeti, Muallimler Birliği, Kadınlar Birliği dâhil birçok sivil toplum örgütünü kapatır. Zira her ne kadar Türk Ocakları yönetiminin çoğunluğu ele geçirilse de tamamen parti denetimine alınamaz (Zeyrek, 2006, s. 13), çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshi ile Türk Ocakları'nın kapatılmasının aynı anda gerçekleşmesi ikisinin birbiriyle ilişkiye girmesi neticesinde olur (Hasar, 2018, s. 201). Türk Ocakları ile Halkevleri faaliyetleri açısından birbirine benzeseler de temelde ayrıştıkları nokta devlet ve parti tarafından ne kadar kontrol edilebildikleridir. Nihayetinde her iki kurum da milliyetçi bir çizgide olsa da Türk Ocakları tamamıyla CHP'nin kontrolünde değildir. Kurunun yanında yaş da yanar. Türk

Ocaklarının mal varlıkları parti tarafından Halkevlerine devredilir (Tunçay, 1999, s. 329-30). Halkevlerine ülke genelinde hızla teşkilatlanabilmesinin en önemli etkenlerinden birisi bu aktarımdır.

Halkevleri her ne kadar farklı dönemlerde etkin olmuş bir kurum olsa da sürekliliği olan bir oluşum değildir. Kemalizm'in benimsenmesi ve aynı zamanda inşa edilmesi için ortaya konulan ve temelde halk terbiyesi veya halkın Türk İnkılabına adapte olması gibi bir motivasyonu olan Halkevlerinin en önemli özelliği tek parti hükümetinin ve devletin gerçekleştirmiş olduğu devrim niteliğindeki reformları halk nezdinde meşrulaştırmaktır. Halkevleri böylelikle *yeni toplum* ve *yeni hayatı* var etmeye çalışır (Yeşilkaya, 2003, s. 61). Bu bağlamda Şimşek'e göre, Halkevleri "Saltanata, Hilafete bağlı, dindar, geleneksel ve çoğunluğu okuma-yazma bilmez kimselerden cumhuriyetçi, milliyetçi, laik, halkçı, devletçi ve inkılapçı yurttaşlar yetiştirecektir" (Şimşek, 2002, s. 69). Aynı zamanda demotivite aydınları da harekete geçirme gibi bir düşünce söz konusudur (Karaömerlioğlu, 1998, s. 69). Aydınlar Halkevleri aracılığıyla geçmişe ait izleri silerek devrimi aşılacak, kendine güvenen onurlu kaynaşmış bir kitle oluşturacaktır (Yeşilkaya, 2003, s. 72-77). Aydınlar ve halk arasındaki uçurum böylece ortadan kalkacaktır. Halkevleri sadece inkılapların halka benimsetilmesi ve bu bağlamda onların terbiye edilmesi hususunda faaliyetlerde bulunmaz. İleride gerçekleştirilecek olan inkılapları da üretmeye katkı sağlarlar.

Halkevleri zamanla tüm ülkede örgütlenen ve bu konuda oldukça başarılı bir oluşumdur. Bu nedenle taşra yapılanması ve taşradaki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Ülke çapında bu kadar yaygın hâle gelmesinin en önemli nedeni Halkevlerinin birer supap görevi görmeleridir. Tek parti iktidarı halkın Türk İnkılabını benimsemesini bekler ama doğrudan siyasete katılmasını tercih etmez. Halkevleri halkı kültürel ve sosyal etkinliklere yönlendirerek tek parti iktidarına karşı gelecek bir siyasete girmelerini engeller. Recep Peker'e göre Halkevleri CHP'nin siyasi bünyesinden tamamen ayrı, ama yönetim noktasında onunla bitişik bir konumdadır (Şimşek, 2002, s. 95). Benzer bir vurguyu İnönü de yapacaktır: "Halkevleri siyasi bir müessese değildirler, sosyal ve kültürel kurumlardır" (İnönü, 1934, s. 2). Halkevleri bu nedenle siyasi oluşumlar olmamalarının yanı sıra izin verilenin ötesinde bir düşüncenin yayılmasını engellemek için kurulmuş oluşumlardır. Bu nedenle Ahıska'nın da belirttiği üzere aşırı merkezîyetçi uygulamalardan ötürü Halkevlerinin "katılıma dayalı iktidar stratejileri" sekteye uğramıştır (Ahıska, 1998, s. 33). Zira tek taraflılık katılımı sınırlar.

Halkevlerinin kurulmasının temel nedeni kökten değişimlerin halkta benimsenmesini sağlamaktır. Bu nedenle Halkevlerinin kurulmasının ilk nedeni pratik bir amaca dayanır. İkinci neden ise Osmanlı'dan farklı bir siyasal düzen kurulduğu söylemini özellikle ilerleme ve kalkınma kavramları üzerinden gerçekleştiren erken Cumhuriyet iktidarının 1929 yılında Büyük Buhranla yüz yüze gelmesi ve onun etkilerinden kurtulabilmek için ortaya koyduğu devletçi politikadır. Vergilerin ve önlemlerin arttığı bu ekonomik politikanın etkilerini azaltabilmek, halkı hem eğlenceye kanalize etmek hem de değişikliklere adapte edebilmek için de Halkevlerinin kurulduğu söylenebilir (Çeçen, 1990, s. 106). Halkevleri bir taraftan inkılabın yayılmasını sağlarken diğer taraftan yeni merkezler ve mekânlar oluşturarak insanların kamusal alanda yeniden üretimini sağlar. Halkevleri faydalı tüm boş zaman aktivitelerin, daha doğrusu makul eğlencenin gerçekleştiği yerler olarak kurgulanır. Halkevleri bu nedenle sadece propaganda ve endoktrinasyon yapılan bir kurumsallaşma değil aynı zamanda halkın kamusallaştırılmış bir eğlence anlayışı içinde bir araya geldiği biricik resmî ve kamusal mekânlardır (Kendirci, 2022, s. 202). Bazen disiplinin ve denetimin sınırları belirsizdir. Halkevlerinin zaman zaman beklenen amaçların dışında yerel kahveler gibi faaliyet gösterdiklerine ilişkin şikayetler gelir (Lamprou, 2009, s. 199). Geleneksel kamusal mekân olan

caminin dışında bir toplanma mekânı olarak da kurgulanırlar (Yeşilkaya, 2003, s. 75). Zira onlar seküler toplanma mekânlarıdır.

Halkevleri toplantıların yapıldığı, ulusal bayramların kutlandığı, Türkiye Cumhuriyeti'ni var eden iradenin sürekli bir biçimde takdir edildiği, okuma-yazma öğrenilen, halkın her türlü ihtiyacının karşılanması için çaba gösteren bir örgütlenme biçimidir. Devletin eksik geldiği noktalarda ona eylemsel olarak yardım etmekle beraber esasında Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen inkılapların sağlamlaştırılması ve halk tarafından benimsenmesi için kurulmuş birer terbiye kurumlarıdır. Türk İnkılabının dışında bir Halkevi faaliyetinin olması bu nedenle söz konusu bile değildir. Yetişkin eğitimi, propaganda ve terbiye konusunda faaliyet gösteren Halkevleri esasında Avrupa'da, özellikle Sovyetler ve Almanya gibi totaliter rejimlerde, sıklıkla rastlanılan bir örgütlenme biçimidir. Dönemin ruhuna uygun olan ve kitleleri birleştirebilmek adına açılan bir kurum olan Halkevleri kendine özgü tarafları bulunan bir yapı ihtiva eder. Kemalist ideolojinin bütün kuramsal iddialarının tüm ülkede pratik edildiği mekânlardan birisidir ve bu nedenle kimlik üretme mekânlarıdır. Şimşek'e göre halkevlerinin örgütsel yapısı, toplumsal konumu ve amaçları ziyadesiyle bulanıktır (Şimşek, 2002, s. 94). Ayrıca halk tarafından benimsenmesi de bu karmaşıklığa katkı sunar. Öztürkmen halktaki ikircikli konumu şu şekilde betimler: "Kimileri için 'ayıplık vardı, gitmezdik' diye anılan bir resmi mekân, kimileri içinse, özel ve kamusal alan arası 'hayat değiştiren2 bir kurumdur'" (Öztürkmen, 2006, s. 69).

Halkevlerinin Yapısı ve Faaliyetleri

Halkevleri 1930 yılı ile başlayan ideolojik inşanın ülkenin her yerinde gerçekleşmesi ve kontrol edilebilmesini sağlamak amacıyla kurulan ve bunu birçok toplumsal ve bireysel faaliyet türünü kendi çatısı altında toplayarak gerçekleştiren bir kurumdur. Halkevleri Cumhuriyet'in milliyetçi, laik ve halkçı fikirlerini ve prensiplerini halka aşılama için kurulmuş kültürel ve siyasi merkezlerdir (Karpas, 1974, s. 69). Osmanlı'nın baskıladığı Anadolu halkını Türklük altında yekpare bir şekilde bir araya getirmek için kurulmuş kültürel kurumlardır (Karpas, 1963, s. 55). Halkevleri aynı zamanda parti ilkeleri ve prensipleri doğrultusunda çalışacak vatandaşlar için bir mekân mahiyetindedir.² Bu oluşumlar devlet ve hükümetle girift bir ilişki içindedir. Halkevinin faaliyetlerine katılmak için herhangi bir koşul bulunmaz. Her vatandaş Halkevlerinin faaliyetlerine katılma konusunda özgürdür. Zira Halkevlerinin kuruluş amaçlarından birisi herkesi inkılaba dâhil etme ve dışarıda bırakmama endişesidir. 1937 yılında alınan kararla azınlıklar da Halkevleri faaliyetlerine katılabilir hâle gelir (Okutan, 2004, s. 118). Hatta yurtdışındaki tek Halkevi olan Londra Halkevine göstermelik de olsa bir İngiliz bakan üye olur (Öztürkmen, 2006, s. 98). Ancak Halkevlerinde yönetici olmak için parti üyesi olma şartı bulunur. Halkevlerinin üyeleri sıklıkla Halkevinin bulunduğu şehrin ileri gelenleri ve devlet memurlarıdır. Çeçen bunu katılımın teşvik edilmesi yönünde yorumlar (Çeçen, 1990, s. 117). Ne var ki durum öyle bir noktaya gelmiştir ki örneğin Ordu'da dönemin valisi Halkevlerine kaydolmayan memurların listesini ister (Öztürkmen, 2006, s. 95). Son tahlilde Halkevleri parti elitleri tarafından memurlar ve yerel eşrafın iş birliğini, özellikle taşrada

² "Fırkamızın program temelleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâıyıklık ve inkılapçılıktır. Programımız bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu sıfatlarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyeinin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini... tesbit ve işaret eder. Halkevlerinin gayesi, bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır" (Anonim, 1932a, s. 5).

garantilemek için oluşturulmuş öncelikli yoldur (Kezer, 2015, s. 232). Bu nedenle Halkevlerini yönetenler monolitik ve homojen bir yapıda değildir (Kezer, 2015, s. 234).

Halkevleri bir parti örgütlenmesidir, ancak hukuki/tüzel bir kişiliği yoktur. Her ne kadar bir genel merkezi olmasa da (Çeçen, 1990, s. 120) Ankara Halkevi ve dergisi *Ülkü* diğerlerine göre hiyerarşik olarak daha üsttedir. Halkevleri için CHP'nin güdümünde, sıklıkla devlet tarafından fonlanan ve yönetmeliklerin izin verdiği müddetçe serbest kararlar alabilen birbirine ideolojik olarak bağlı yerel teşkilatlar demek yerinde olacaktır. Bu serbestinin sınırı partinin merkezi kararlarıyla ilişkilidir. Parti genel merkezi zaman zaman plan ve programlar göndermekle beraber Halkevlerinin çalışmaları buldukları bölgenin ihtiyaçlarına göre şekillenir (Çeçen, 1990, s. 139). Her Halkevi her ne kadar parti ve devlet yöneticileri tarafından talimatlar da olsa denetlenirse de bu bağlamda kısmen özerktir. İlginçtir ki CHP tarafından denetlenen Halkevlerinin adı CHP teşkilatının içinde zikredilmemektedir (Koçak, 2012, s. 98-99). Bu özerkliğin sınırı şüphesiz inkılaplara uygunluktur. Kuruluş amacı halk terbiyesi olan Halkevlerinin etkinlikleri CHP'nin ideolojik anlayışına ve Altı Ok'a koşullu olduğu için buralarda gerçekleştirilen tüm etkinlikler, gayri-siyasi de olsa siyasal alanın zorunlu olarak etkisi altındadır (Şimşek, 2002, s. 88). Zira Halkevleri Türk Ocakları'nın aksine tamamıyla partinin denetimi ve yönetimi altındadır (Georgeon, 2006, s. 71). Halkevlerinin yönetim kurulları hem Parti Genel Sekreterliği'ne hem de yereldeki CHP yönetimine yılda iki kere bilgilendirme amaçlı raporlar gönderir (Doğan, 2009, s. 34). Parti merkezi tarafından denetlenen Halkevi yönetim kurullarına gerekli görülmesi hâlinde parti denetçisi başkanlık edebilir (Çeçen, 1990, s. 192). Zamanla parti denetimi artmıştır (Zeyrek, 2006, s. 28). Hatta sadece CHP'nin değil, devletin de denetimi altındadır (Koçak, 2011, s. 156).

Halkevleri toplumsal fayda gözeten, üyelerinden aidat almayan ve ticari faaliyet içinde bulunmayan örgütlenmeler oldukları için mali anlamda desteklenmek zorundaydı. Her halkevinin kendine ait münferit bütçesi bulunmaktaydı. Bu bütçelerin önemli kısmı Özel İdare, Belediye ve diğer devlet kuruluşlarından (Zeyrek, 2006, s. 37) oluşturulmakla beraber partiden ve yerelden gelen desteklerin olduğu da bilinmektedir. Kapatılan derneklerin ve sivil toplum örgütlerinin mülklerinde faaliyet göstermeye başlayan Halkevleri aynı zamanda birçok devlet binasına yerleşir (Çeçen, 1990, s. 118). Bir devlet kurumu olmamasına rağmen devletten maddi anlamda büyük destek gören Halkevlerinin kapatılması sürecinde Halkevlerinin kapatılmasını savunan DP'nin en önemli argümanı bütçeye verilen devlet desteği üzerinden olacaktır. Zira Halkevleri Kızılay ve benzeri örgütlerin aksine bir kanunla değil Parti Genel Sekreterliği tarafından çıkarılan bir talimatname ile kurulur ve talimatnamelerle yönetilir (Özacun, 1996, s. 87). Halkevlerinin bu karmaşık yapısı CHP'ye daha rahat hareket edebileceği bir yapısal imkân sunsa da kolayca kapatılmasının arkasındaki sebep de budur. Zira hukuki olarak bir tüzel kişiliği yoktur. Bu nedenle taşınmazı da yoktur.

Halkevlerinin üyelerinin önemli bir oranı devlet çalışanları arasındadır. Kamu sektöründe çalışanlar arasında öğretmenlerin oranı hatırlı sayıdadır. Bu oranın yüksek olmasındaki nedenin halkevlerinin ilk amacının toplumu eğitmek ve terbiye etmek olduğu söylenebilir. Halkevleri faaliyetlerine bürokrasi mensuplarının ve aydınların karar verdiği, halkın ise iştirak ettiği birer özellik sergilemektedir. İnsanların bir araya kendiliğinden geldiği bir kamusal mekân veya sivil toplum örgütü olmanın ötesinde merkezî iktidarın ideolojik olarak yönlendirdiği ve talimat verdiği inşa edici bir örgütlenme biçimidir. Halkevleri gibi yapılanmaların ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden birisi de merkezî iktidarın eylemlerinin uygulanımını kendisi dışında kalanların da hissetmesini sağlamaktır. Sadece ideolojik bir kabullenmenin ötesinde Türk İnkılabına dair oluşturulan kavramsal set ve içerik esasında zihinlerden çok halkın duygularına hitap etmektedir.

Halkevleri farklı alanlarla ilgilenen dokuz şubeden oluşur: Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk dershaneleri ve kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze şubeleri. Bu dokuz şube farklı alanlarda ve konularda konferanslar ve kurslar vererek, tiyatro oyunları sergileyerek, ihtiyaç sahiplerine maddi destek sağlayarak, spor organizasyonları tertip ederek, kütüphaneler kurarak, köy gezileri gerçekleştirerek, yerel edebiyat ve tarih araştırmaları yaparak ve yayınlamak için çok geniş çaplı faaliyetlerde bulunur. Türk İnkılabını kiteselleştirmek, Osmanlı döneminde unutturulduğunu düşündüğü Türk kültürünü keşfetmek ve yaymak misyonunu güden Halkevleri bir taraftan yerel tarih ve kültür araştırmaları yaparken, diğer taraftan köylünün kalkınması ve sorunlarının çözümü için yerel arayışlar içinde olur. Ancak Halkevleri genellikle öğretmenler başta olmak üzere memurlara ve onların ailelerine alan açar (Zeyrek, 2006, s. 93).

Her Halkevi kendine ait bir dergi çıkartır. Bu dergiler Türk İnkılabının hem benimsenmesi hem de kavramsallaştırılması için bir aracı olmakla beraber, özellikle taşrada yerel tarih çalışmaları için de öncü olur. Buldukları şehirlerin lisesinde görev yapan lise tarih öğretmenleri kadı sicillerine başvurarak toplumsal ve yerel tarihe dair çıkarımlarda bulunur (İnalçık ve Arı, 2005, s. 37). Bu tarihyazımı sıklıkla analitik olmanın ötesinde “belge-bilgi aktarıcı salt betimsel bir tarihçiliğe” (Özel, 2009, s. 34) dayanır. Bu dergiler şüphesiz sadece yerel tarihyazımı gerçekleştirmezler. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Kuramı gibi erken Cumhuriyet ideolojisinin meşrulaştırılması için geliştirilmiş akademik yazımı da ele alırlar. İlginçtir ki Birinci Türk Tarih Kongresi Ankara Halkevi’nde yapılır. Ülkenin tarihine ve kültürüne dair bilgilerin toplanma yöntemlerinden birisi sürekli geziler yaparak onun üzerine şekillenir. Bora bunu erken Cumhuriyet dönemi milliyetçiliğinin bir alışkanlığı ve Halkevlerinin önemli faaliyetlerinden birisi olarak değerlendirir (Bora, 2017, s. 246). Karaömerlioğlu bu kapsamda gerçekleştirilen köy gezilerini *yabancı turist* ve *keşfe çıkan seyyah* şeklinde değerlendirir ki bu nedenle ona göre bu dönemin politikası iktisadi alandan ziyade kültürel alana yönelir (Karaömerlioğlu, 2006, s. 63-64).

1940’lı yıllar, özellikle ikinci yarısı hem Türkiye hem de dünya için 1930’lu yıllardan çok farklıdır. Bu nedenle Halkevlerinin 1930’lu yıllardaki coşkusu 1940’lı yılların başından itibaren farklılaşarak azalır. 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı iktisadi anlamda ülkeyi etkiler. Ekonomik sorunlar ve kısıtlılıklar Halkevlerinin faaliyetlerini de sekteye uğratar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ortaya çıkan konjonktür ve ülkede yaşanan gelişmeler sonrasında 1946 yılında çok partili hayata geçilir. Tek partili bir rejimde herhangi bir kanuna dayanmadan devletin yetki alanına giren işleri bir partiye bağlı olarak yapmak normal karşılansa da çok partili hayatla birlikte bu durum önemli bir sorun olarak ortaya çıkar (Çeçen, 1990, s. 234). Her ne kadar Çeçen bu durumu gericilikle ilişkilendirse de (Çeçen, 1990, s. 251) esasında 1950 yılında iktidara gelen DP, CHP yönetiminde ve denetiminde olan bu geniş çaplı örgütlenmeyi ele geçirmek yerine kaldırmayı tercih eder. Türk Ocakları’nın başına gelen Halkevlerinin başına gelir.

Afyon Halkevi ve *Taşpınar* Dergisi

Afyon Halkevi 1932’de ilk kurulan on dört Halkevinden birisidir. Coğrafi konumu ve Kurtuluş Savaşı’nda önemine binaen Afyon Halkevi önemli bir statüye sahiptir. Şehirde bulunan Türk Ocağı binasında kurulan Afyon Halkevi, Afyon Lisesi öğretmenleri ve şehrin ileri gelenlerinin önderliğinde çalışmalar ve etkinlikler gerçekleştirir. Halkevlerinin genel yapısına bakıldığında Afyon’daki durum birçoğu için geçerlidir. Eğitimcilerin ağırlığı diğer Halkevleri yönetici kadrolarında da hissedilmektedir. Afyon Lisesi öğretmenleri etkinlikleri organize etmede, konferanslar düzenleme ve Afyon Halkevi’nin farklı şubelerindeki faaliyetleri ile Halkevinin gelişmesine önemli katkı sunmuşlardır. Öğretmenlerin o dönem içinde önder rolünü üstlenmesi bu yoğunlukta pay sahibidir. Halkevlerinin etkilerinin artırılması ve ülke

çapında bir yayılma sağlamak için 1939 yılında alınan karar sonrasında Halkevleri açılmayacak büyüklükteki yerleşim yerlerine Halkodaları kurulmasına karar verilir. Afyon’da da zamanla Halkodalarının sayıları hızlı bir şekilde artar.

Afyon Halkevi, tıpkı diğer Halkevleri gibi, içinde bulunduğu şehrin sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesini, inkılapların halk nezdinde benimsenmesini sağlamak, halkın gelişimi için etkinlikler ve eğitimler gerçekleştirmek, yerel tarih çalışmaları yapmak, köylüyü kalkındırmak, spor faaliyetleri gerçekleştirmek ve benzeri amaçlar güder. Afyon Halkevi de diğer Halkevleri gibi dokuz şubeden oluşur. Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk dersaneleri ve kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze şubeleri kendi alanlarını ilgilendiren konularda birçok eğitim, gezi, temsil, etkinlik, spor faaliyeti ve benzeri birçok faaliyet gerçekleştirir. Bu kapsamda birçok faaliyet gerçekleştirilirken aynı zamanda Halkevleri içerisinde okuma odaları ve kütüphaneler de kurulur. Afyon Halkevi de kurulduğu günden itibaren kütüphanesini genişletmiştir ki, Afyon Halkevi’nin kuruluşunda ve büyümesinde büyük emeği olan Ali Çetinkaya kendi kitaplığından önemli miktarda kitabı bağışlar (Şahin, 2004, s. 128).

Etkinliklerin arasında dönemin ihtiyaçlarına yönelik bazı kurslar da bulunmaktadır. Zehirli Gazlardan Korunma Kursu gibi sivil savunmayı ilgilendiren birçok kurs halka yönelik olarak gerçekleştirilir (Şahin, 2004, s. 121). Ne var ki Halkevlerinin en önemli faaliyetleri arasında yarı akademik çalışmalar gelir ki Afyon Halkevi de halkbilimi ve tarih çalışmalarına önem verir. Yüz yüze etkinlerin dışında Halkevlerinin halka ulaşabilmesinin en iyi yolu yayın yoludur. Halkevi dergileri de bu kapsamda Halkevleri çalışmalarının Kemalizm bağlamında sunulduğu yayın araçlarıdır. Dil ve Edebiyat şubeleri Halkevi dergilerinin çıkarılmasından sorumludur. İlk açılan Halkevleri arasında yer alan Afyon Halkevi dokuz ay sonra *Taşpınar* isimli dergiyi çıkarmaya başlar. Derginin yazarları çoğunlukla Afyon Halkevi yöneticileri arasında yer almakla beraber zaman zaman tıp, psikoloji, hayvancılık ve benzeri alanlarda uzmanların da yazılarına rastlanmaktadır.

Yusuf Mazhar Aren, İzzet Ulvi Aykut, Sami Akyol, Edib Ali Bakı, Osman Attilâ, Süleyman Hilmi Gönçer, Haydar Çerçel, Tuncay Aksaray, Zeki Kadir Erel, Zihni Çerçel, Şefik Görkay, Namdar Rahmi Karatay, Kâzım Nami Duru gibi isimler *Taşpınar*’ın sürekli yazarları arasında yer alır. *Taşpınar* dergisi adını Afyon’un su kaynaklarından olan *Taşpınar*’dan alır. Bu isim Afyon’un önemli isimlerinden olan Ali Çetinkaya tarafından verilir (Akyurt, 1932, s. 22). Halkevleri gayri-siyasi örgütlenmeler olarak kurgulandıkları için Halkevi dergilerinin isimleri de siyasi çağrışım yapacak ifade ve kavramlar barındırmaz. Bu dergilere o bölgenin veya şehrin simgesi olan bir dağın, suyun, ovanın ismi verilir. *Taşpınar* ismi bu sebeple verilir. Yazarlardan Tahir Hayrettin bu durumu şu şekilde ifade eder: “*Taşpınar*, Afyon’un güzel sulu pınarlarından biridir. Güzel su, sert sudur. Biz bu sütunda daima onun başına gideceğiz ve doldurup doldurup içeceğiz” (Tolga, 1932b, s. 19).

Taşpınar’ın kapağında Karahisar Kalesi ve bir bayrak üstünde altı ok yer alır. Yazarlarına ücret ödememesi ve herhangi bir reklam yayınlamamaları ticari bir amaç gütmediklerini de gösterir. Zira Halkevleri mensupları için İnkılap yolunda çalışmak para ile ölçülebilecek bir şey değildir. *Taşpınar* dergisi Ali Çetinkaya dışında ülke çapında ismi duyulmamış yerel elitler ve memurlar/öğretmenler tarafından çıkarılır. Tıpkı diğer Halkevi dergilerinde olduğu gibi gönüllülük esastır. Ancak Afyon Halkevi’nin özverili çalışması neticesinde *Taşpınar* dergisi düzenli şekilde çıkan Halkevi dergileri arasında bulunur (Çeçen, 1990, s. 201). 1932 ve 1948 yılları arasında sıklığı değişmekle beraber 160 sayı yayınlanır. İkinci Dünya Savaşı sırasında daha düzensiz çıkan *Taşpınar*’da, öngörüldüğü üzere güncel siyasete ve olaylara dair neredeyse hiçbir yazıya ve habere rastlanmaz. Aynı şekilde

Taşpınar'da herhangi dinî içerikli bir yazı da bulunmaz. Halkevi dergileri genellikle birkaç yazarın tekelindedir (Öztürkmen, 2006, s. 99).

Ankara Halkevi dergisi *Ülkü* ise diğer Halkevi dergileri arasında, tıpkı Ankara Halkevi'nin diğer Halkevlerindeki konumu gibi, münferit bir konuma sahiptir. Bu nedenle adı *Ülkü*'dür ve yazar kadrosu erken Cumhuriyet'in yönetici elitleri ve ideologlarından oluşur. Halkevi dergileri monolitik, tek ideolojisi olan ve tek merkezden kontrol edilen yapılanmalar değildir. Hatta bazen tek bir derginin içinde bile farklı görüşlerin ve ilgilerin olduğu görülür. Dönemin *Kadro* ve diğer bazı fikir dergilerinin aksine bu dergiler, merkezî olanlar hariç, derin tartışmaların yaşandığı yayın organları değildir. Bu dergiler; Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve benzer kurumların Kemalizm ideolojisi doğrultusunda ürettiği akademik çalışmaları vülgarize etmeye çalışır. Halkevi dergileri yazarlarını bu bağlamda basit ve doğrudan yazmaya sevk eder (Karpaz, 1974, s. 74). Devlet, ülkenin yetişemediği her noktasına Halkevleri ve dergileri aracılığıyla hem söylemsel hem de imgesel olarak ulaşmaya çalışır.

Her ne kadar kuramsal olarak Halkevleri birbirine benzese de hem yerel kültürün ve yapının değişkenlikleri hem de bütçelerinin genişliği her Halkevinin çıkardığı derginin içeriğini ve kalitesini etkilemektedir. Halkevi dergilerinin en belirgin özelliği aydınların Türk İnkılabına dair coşkularını sunuşlarındaki yoğunluktur. Bu dergiler ayrıca İslam öncesi Türklük ve Anadolu'ya dair kültürel, toplumsal, antropolojik, tarihî ve yerel çalışmaları yayınlamayı hedefler. Halkevlerinin tek merkezli olmayışları her Halkevi'nin farklı dergi çıkarmasıyla sonuçlanır. Zira iktidar, merkezî konumda olan *Ülkü*'yü bütün Halkevlerine dağıtmayı tercih edebilirdi, ancak bunu yapmayarak iki şeyi hedefler. Birincisi Halkevi yönetici ve katılımcılarının aktif rol almalarını sağlayarak onlara statü ve değer verir. İkincisi ise yerel araştırmaların yapılmasını sağlar. En nihayetinde erken Cumhuriyet'in tarih ve kültür anlayışı, Türk Tarih Tezi örneğinde de görüleceği üzere, makro bir bakış açısına sahip olsa da bunu destekleyecek yerel kaynakları bulabilmenin yolu o dönem için gönüllülük esasına dayanarak çalışan Halkevleri ve onun bu konularla alakalı şubeleridir.

***Taşpınar* Dergisinde Türk İnkılabı Kavramı ve Tartışmaları**

Halkevleri, erken Cumhuriyetin tek ideolojisi olan Kemalizm'in gerçekleştirdiği köklü değişimlerin tüm ülkede halk tarafından benimsenmesi ve devam ettirilmesi için kurulmuştur. *Taşpınar* dergisi Türk İnkılabının benimsenmesi ve yaşatılması için elinden geleni yapacağını ilk sayısında şöyle bildirir:

Biz bu yapıda büyük işler yapamayacağımızı biliyoruz; fakat muhitimizi bu canlı hayatı yaratacak ileri kadronun, büyük şahsiyetlerin kafasına göre şuurlandırmak, gençliği bu içtimai akışa göre rublandırmak iştiağını duyuyoruz, mecmuamız bu duygu terbiyesini üzerine alan Halkevi'nin samimi bir dili olacak (Anonim, 1932b, s. 1).

Taşpınar'da Türk İnkılabı kavramı sıklıkla yazılarda yer alsa da detaylı bir içerik sınırlıdır. Eyüp Hamdi Akman'ın 1936 yılında kaleme aldığı "Türk Devrimi ve Devrimciliği" başlıklı yazısı istisnalardan birisidir. Bu kapsamlı yazısında Akman, Türk İnkılabının özelliklerini madde madde sıralar: Türk İnkılabı kapsayıcıdır, altı ok doğrultusunda eyler, içtendir ki bu nedenle kendisine inanılır, Atatürk'ün yolunda Türk'ün ülküsüdür, geri dönülemezdir, yıkıcı değil yapıcıdır, sekülerdir, kopya değil orijinaldir, rasyonalisttir, tekâmül kanunlarını gözetir, pozitivisttir, toplumsal sınıf çatışmalarından doğmaz, milliyetçidir ama şovenist değildir, evrensel bir çözüm sunar (Akman, 1936). Tahir Hayrettin'in "İnkılap ve ....." başlıklı yazıları da Türk İnkılabı kavramı etrafında ilgili konuları ele alır. *Taşpınar* dergisi tıpkı diğer Halkevi dergileri gibi on yılın dökümünü yapmakta ve bu bağlamda özel günlerin, bayramların önemini vurgulayan, kutlayan yazılar yayınlamaktadır. *Taşpınar*'ın 160 sayısının önemli bir kısmı bayramların ve özel günlerin kutlanmasına ayrılır. Ekimde

Cumhuriyet Bayramı, eylülde Dil Bayramı, ağustosta Zafer Bayramı, şubatta Halkevlerinin kuruluşu, nisanda Meclisin açılışı, mayısta Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ve benzeri önemli tarihler kutlanır. Bu nedenle *Taşpınar*'da Türk İnkılabının yarattığı düşünülen gurur ve haz bu özel gün ve bayram kutlamaları üzerinden sürekli yeniden yaratılır. Atatürk'ün vefatından sonra ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile bu coşkulu havanın yoğunluğu azalır. Bununla alakalı olarak Türk İnkılabı kavramının kendisi veya onunla ilişkili kavramlar Atatürk'ün vefatından sonra *Taşpınar*'da daha az görülmektedir. *Taşpınar* ve Türk İnkılabı ile ilişkili bir diğer gözlem iddia edilenin aksine Halkevlerinin hiyerarşik ve protokolcü yapısına dergi görsellerinde sıklıkla rastlanılmasıdır. *Taşpınar*'ın Türk İnkılabı kavramsallaştırmasında Afyon'a ve onun Kurtuluş Savaşı'ndaki konumuna özel bir önem atfeder. Afyon Türk İnkılabını başlatan, adeta Ergenekonvari bir çıkış olarak sunulur. (Atay, 1935, s. 33)

Bazı diğer Halkevleri dergilerinde gerçekleştirilen inkılaplara dair açıklayıcı yazılar yer alırken (Öztürkmen, 2006, s. 104-105) *Taşpınar* dergisinde böyle bir yazıya doğrudan rastlanmaz. Onun yerine tek tek reformlar yerine gerçekleştirilen inkılabın mükemmelliği ve gurur verici olması üzerine yoğunlaşılır. Afyon özelinde taşranın Türk İnkılabı konusunda kendini konumlandırması *Taşpınar*'ın ilk sayısında yer alan *büyük işler* ifadesinde saklıdır. Zira büyük işleri merkezi iktidar ve büyük şahsiyetler yapar. Türk İnkılabının en önemli özelliklerinden birisi Atatürk'ün bir dahi diğer Kemalist elitin de önder olarak yüceltilmesidir. Otoriter bir düşüncüyü ve tek adam anlayışını içeren bu tasavvurun bir yansıması Tahir Hayrettin'in "İnkılâp ve Terbiye" yazısında yer alır: "İnkılâp tek kafa ister, dava yaratıcı kafa ister" (Tolga, 1933a, s. 48). Hatta *Taşpınar*'da Atatürk "millet peygamberi" olarak tavsif edilir (Çağıl, 1933, s. 182). Kemalist elitlerin önderliğinin bir nişanesi olarak CHP de bu yüceltmeden nasibini alır. *Taşpınar*'ın 31. sayısı dördüncü kongresini yapan CHP'nin övülmesine ayrılır. İlginçtir ki Atatürk'e atfedilen kutsallığın bir benzeri Halkevleri için kullanılır. Halkevlerinin camiler yerine oluşturulan birer mekân olduğu fikrini destekleyecek bir vurguya *Taşpınar*'da rastlanır: "Halkevleri Türk inkılâbının mukaddes bir mabedidir" (Engin, 1940, s. 1).

Türk İnkılabı kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen tartışmada devrim ile inkılap arasındaki fark devrimin yıkıcılığı ve inkılabın yapıcılığı üzerinden var edilir. *Taşpınar*'da bu durum Tahir Hayrettin tarafından şöyle ifade edilir: "Binaenaleyh, inkılâp içindeyiz, demek, inşa ile, yapıcılıkla uğraşyoruz, demektir" (Tolga, 1932a, s. 5.). Bu yapıcılık inkılabın ahlak, vicdan ve duygu meselesi olarak sunulması ile ilişkilidir. *Taşpınar*'daki bir yazıda bu durum şöyle ifade edilir: "Kemalizm artık vicdanlara yerleşmiştir. Onun için inkılabın öz evlâtları vicdanlarında onun hakimiyetini görebilenlerdir" (Anonim, 1934, s. 89). Diğer devrimlerden ve inkılaplardan bu anlamda ayrışır. Batılı devrimlerin hem ortaya çıkış sebeplerinden bir farklılığı vurgulayan bu düşünce esasında Türk İnkılabının mükemmel olduğu iddiasının altını çizmeye çalışır. O devrimler nihayete eremese de Türk İnkılabı erecektir. Türk İnkılabının mükemmel olmasını sağlayan en önemli hususlardan birisi kaynamış ve sınıfsız bir kitle tasavvurudur. Bu vurgu "sınıfsız ve tezatsız millet, ... ahenkli" (Tolga, 1933b, s. 77) gibi ifadelerde olduğu gibi *Taşpınar*'ın satır aralarında sürekli görülür. Bu noktada eleştiri hem Batı'nın sınıflı toplumsal hem de Osmanlı'nın çok milletli imparatorluk yapılarına gelmektedir. Eski ve yeni arasında kurulan dikotomi Osmanlı Devleti'nin millî şuuru unutturan yabancı kültürlerin etkisi altında yaşandığı, Türk İnkılabının ise yeni dünya anlayışı çerçevesinde Türklüğü ön plana çıkaracağı üzerine kurgulanır. Türk İnkılabı *geri planda kalmış, duygusal olarak sürekli eksiklik çekmiş* bir milletin, Türkün, yeniden gurur ve mutluluk duymasını ifade eder. Şefik Görkay bunu *Taşpınar*'da şu şekilde ifade eder: "... inkılâbın hazzını ve sevincini bütün büyüklüğü ile duyduk" (Görkay, 1937, s. 65). Diğer taraftan Osmanlı'ya ve modernleşmesine getirilen taklitçi eleştirisi üzerinden Cumhuriyet'in ilanı dolayısıyla Türk İnkılabı başlangıç noktası olarak kabul edilir. İmzasız bir *Taşpınar* yazısında bu şu şekilde ifade

edilir: “Türk devrimi, dünün çürümüş ve kokmuş zihniyeti üzerine yapılmamıştır” (Anonim, 1936, s. 153). Ancak bazı diğer Halkevi dergilerinin aksine *Taşpınar*’da Türk İnkılabının düşmanları kavramsallaştırmasına rastlanmaz. Dergi bir bütün olarak incelendiğinde Türk İnkılabının bütününe dair düşünce ve duygular pek değişmemekle beraber özellikle dil konusunda dalgalanmalar olduğu görülür. Cumhuriyet kelimesinin imlasına dair birçok farklı yazımın bulunması buna iyi bir örnektir.

Türk İnkılabının mükemmelliğini sağlayan şey Batı’ya ve Osmanlı’ya benzememe üzerinden kurulurken bunun kıstası kaynaşmış bir kitle olarak millettir. Tahir Hayrettin Türk İnkılabını böylece, tıpkı diğer Kemalistler gibi, “beynelmilel ıstırabın yegâne ilacı” olarak sunar (Tolga, 1933c, s. 109). Dünyadaki sorunlara tek çare olarak sunulan Türk İnkılabı vurgusu Batı emperyalizmine karşı bir duruş, sömürge ülkeler için de bir bağımsızlık çağrısıdır. Bu nedenle İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na atıflar bulunan yazısında Tahir Hayrettin, Türk İnkılabının var ettiği Yeni Türkiye’nin sömürge ve sömürgeci olmadığını iddia eder. (Tolga, 1933a, s. 49). Üstü kapalı bir biçimde de Türkçülük siyaseti dışında bir siyaset gütmenin hatasının Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde görüldüğünü belirtir (Tolga, 1933d, s. 134). Sınıfsız bir toplum tasavvuru içinde olan Türk İnkılabı köylüyü ekonomik anlamda önemseyen bir hareket olarak sunulur: “Türk inkılâbının plâni yapılırken başa köy maddesi yazıldı” (Çerçel, 1933a, s. 197). Bu bağlamda sınıf farkının ve köy ağalığının ortadan kalktığı iddia edilir ki pratikte bunun gerçeği yansıtma ihtimali söz konusu değildir.

Uzun sürelerde yapılamayacak işlerin on sene gibi kısa bir sürede yapıldığı vurgusu Türk İnkılabına atfedilen en önemli meziyetlerdendir. Buna dair örneklere *Taşpınar*’da da rastlanır: “Asırların işi olan inkılâpları; bu kadar zamanda nasıl yaptığımıza, Gazi Türkiye’sinin bu günkü mertebeye nasıl vasıl olduğuna cihanın hayret etmekte hakkı var” (Çerçel, 1933b, s. 1). Türk İnkılabının hızlı olmasının nedeni geç kalınmışlıkla ilişkilendirilirken, onun hızlı olabilmesinin imkânı Atatürk’ün dahiliğine bağlanır. Zira “cihana dudak ısırtan” bu hızı mümkün kılan “o güneş başın maveraları delen keskin dehası”dır (Oğuz, 1934, s. 103). Diğer taraftan bu “asırları yıllara sığdıran Atatürk Devrimi .... Temiz ruhlu, ülkülü ve şuurlu” bir gençlik yetiştirmektedir (Can, 1937, s. 208). Devrimin çocukluk ve gençliğe referansla kullanılması, hatta zaman zaman bir çocuk olarak tasvir edilmesi bir taraftan kendisinin yaşam süresi ile ilişkiliyken, diğer taraftan Türk İnkılabının devamını sağlamak için yeni nesillere sorumluluk yüklemekle ilişkilidir. Halkevleri de bu devamlılığı sağlayacak en önemli kurumlardan bir tanesidir.

19 Şubat 1932’de açılan Halkevleri bu hızı devam ettirecek kişileri yetiştirmek için kurulmuştur (Corkav, 1934, s. 65). İdealist oluşu aynı zamanda kararlılığının da altını çizer. Türk İnkılabı serttir ve bu sayede engelleri aşmaktadır (Çerçel ve Tolga, 1933, s. 41). Bu konuda büyük fedakarlıklar gösteren ve feragat eden inkılap nesillerinin vazgeçmeyeceği tek şey Türk oluşu ve Türk karakteridir (Tolga, 1933a, s. 47). Türk İnkılabı bu nedenle idealist insanların işidir (Tolga ve Çerçel, 1933a, s. 61) ki ondan çıkar uman bezirganlara göre değildir (Tolga ve Çerçel, 1933b, s. 101). İnkılabın bitmemesi ve sürekli yenisinin ekleneceğinin de altı çizilir (Anonim, 1935, s. 73-74) Atatürk’ün 1938 yılında vefat etmesi Türk İnkılabı kavramsallaştırmasını başka bir aşamaya taşır. Her ne kadar yaşadığı dönemde Atatürk, Türk İnkılabının dehası ve kahramanı olarak anılsa da vefatı sonrasında Türk İnkılabı onun korunması gereken en önemli mirasına dönüşür. Örneğin Yusuf Mazhar Aren bunu şu şekilde ifade eder: “Atatürk sağ iken inkılâp yoktu. Her şey O idi, her şey Onun idi. Şimdi öldü. İnkılâp adlı servetini bıraktı. Bu milletin malıdır. Bu bir mirastır” (Aren, 1938, s. 6).

Taşpınar dergisi harekete geçirici, gurur verici, çalışmaya ve etkinliklere katılmayı teşvik eden, kendi kültürünü ve geçmişini merak ettiren etkiler yaratmakla beraber; bu duygusal coşkunun ideolojik ve kültürel etkilerinin beklenenin altında olduğunu belirtmek gerekir. Zira

Türk İnkılabı kavramsallaştırması bugün küçük bir Kemalist grup dışında pek sık kullanılmaz. Diğer taraftan Türkiye’de Türk milliyetçiliğinin gelişmesi, genişlemesi ve düşünsel kapasitesinin artmasında oldukça büyük etkisi bulunur.

Sonuç Yerine

Halkevleri 1920’lerin sonu 1930’lu yılların başındaki gelişmelere binaen 1932 senesinde bizzat Atatürk’ün emriyle kurulan siyasi, hukuki ve mali anlamda karmaşık etkinlik açısından bir çeşit sivil toplum örgütü gibi çalışan bir oluşumdur. Halkevleri ulusal kültürün ve kimliğin inşası konusunda en geniş katımlı ve yoğun oluşumdur. Modern Türk vatandaşının yaratılması ve yeni seküler kamusal alanın inşası misyonunu kapatıldığı 1951 yılına kadar sosyal ve kültürel aktiviteler organize ederek, dergiler yayınlarak gerçekleştirir. Halkevleri merkezî iktidar ve halk arasında bağ oluşturmak için kurulan yapılanmalar olsa da son tahlilde bunu başaramamıştır. DP’ye verilen destek bunu kanıtlar niteliktedir. Ne var ki en geniş anlamıyla erken Cumhuriyet modernleşmesinin erken Cumhuriyet aydınları tarafından kavramsallaştırılması için ortaya atılan Türk İnkılabı kavramı birçok modernleşme hedefinin aksine önemli ölçüde başarılı olur. Zira onun millette yaratmaya çalıştığı duygulanım Türk milliyetçiliği içinde kendine yer bulur.

Afyon Halkevi ve dergisi *Taşpınar* üzerinden Türk İnkılabı kavramı ele alındığında merkezde üretilen içeriğin ve düşüncenin sıklıkla tekrar edildiği ve basitleştirildiği görülür. Ancak Afyon’un Kurtuluş Savaşı’ndaki özel konumu, özellikle bayramlar ve kutlamalarla ilgili yazılarda, *Taşpınar*’da sıklıkla kendisine yer bulur. Diğer taraftan *Taşpınar* dergisinde yazan kişiler sonraki zamanlarda Kemalist entelijensiya ve elitler arasında yükselmiş ve devlet/siyaset kademelerinin yüksek basamaklarında görev almışlardır. Bu nedenle Halkevlerinin ve dergilerinin siyasete ve bürokrasiye adam yetiştirmek için kurulmuş olmaları da insan devşirdiklerini söylemek gerekir.

1938 senesinde Atatürk’ün vefatı, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması hem Halkevlerinin hem de dergilerinin coşkusunu ve yoğunluğunu ziyadesiyle azaltır. Bu nedenle *Taşpınar* dergisi 1940’lı yıllarla birlikte ilk senelerindeki gibi düzenli çıkmaz. Hatta Türk İnkılabı kavramı ile ilgili içeriğe daha az rastlanır. 1940’lı yıllar ve takip eden on yıllar düşünüldüğünde Halkevi dergilerinin etkisi azalmış ve DP iktidarı ile yayın hayatları sona ermiştir. *Taşpınar* günümüzde belirsiz aralıklarla Afyon Belediyesi tarafından çıkarılmaktadır. İdeolojik tutum ve içerik farklarına rağmen esasında *Taşpınar*’ın misyonu aynıdır: Halka kültürel ve sosyal içerik sunmakla beraber, iktidarın eylemlerini meşrulaştırmak.

Kaynakça

- Ahıska, M. (1998). Türkiye’de iktidar ve gerçeklik. *Defter*, (33), 20-40.
- Akman, E. H. (1936). Türk devrimi ve devrimciliği. *Taşpınar*, 4(40), 50-54.
- [Akyurt], İ. U. (1932). *Taşpınar*. *Taşpınar*, 1(2), 21-22.
- Anonim (1932a). *Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Anonim (1932b). Önsöz. *Taşpınar*, 1(1), 1-3.
- Anonim (1933). İnkılap ülkülerini yayma yolunda. *Ülkü*, 2(7), 25.
- Anonim (1934). İnan. *Taşpınar*, 2(17), 89.
- Anonim (1935). 29. Adım. *Taşpınar*, 3(39), 73-74.
- Anonim (1936). Devrimler ve anlayışlar. *Taşpınar*, 4(45), 153.
- Aren, Y. M. (1938). Türkiyemiz için. *Taşpınar*, 7(73), 6-7.
- Atay, F. R. (1935). Dil devrimi. *Taşpınar*, 3(27), 33.
- Ayverdi, İ. (2011). “İnkılap”. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* içinde. İstanbul: Kubbealtı.
- [Baltacıoğlu], İ. H. (1932). *Mürebblere*. İstanbul: Sühulet Kütüphanesi.
- [Bilgişin], Ş. M. (1934). Hukuk bakımında buhran. *Ülkü*, 3(13), 20-26.

- Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, M. E. (2003). *Atatürk ihtilali*. İstanbul: Tüpraş.
- Bozkurt, M. E. (2014). *Toplu eserler I*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bozkurt, M. E. (2015). *Toplu eserler III*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bozkurt, M. E., Peker, R. ve Tengirşenk, Y. K. (1997). *İlk inkılap tarihi ders notları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Can, Celil. (1937). Devrim ve gençlik. *Taşpınar*, 5(60), 65.
- [Corkav], Ş. (1934). 19 Şubat. *Taşpınar*, 2(16), 208.
- [Çağıl], Z. T. (1933). Gazi'nin yolu. *Taşpınar*, 1(8), 181-87.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- [Çerçel], Z. (1933a). Dokuzuncu adım. *Taşpınar*, 1(9), 197-98.
- [Çerçel], Z. (1933b). On dördüncü adım. *Taşpınar*, 2(14), 1.
- [Çerçel], Z. & [Tolga], T. H. (1933). Üçüncü adım. *1*(3), 1.
- Doğan, Ç. (2009). *Ankara halkevi sergileri*. [Yüksek lisans tezi]. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi.
(<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=EEdeQgIdFRxX5NbvVauAnr-n-fzK2dar63dwQcPYRJIp0OpBzQ5P6erahWKLZHgP>)
- Engin, M. L. (1940). Halkevleri ve münevverlerimiz. *Taşpınar*, 8(78), 1.
- [Engin], M. S. (1928). *Türkiye'de demokrasi inkılabı*. İstanbul: Kütüphane-i Sudi.
- [Engin], M. S. (1933). Kültür inkılabımız. *Ülkü*, 1(5), 351-54.
- [Engin], M. S. (1933). Köycülük nedir? *Ülkü*, 1(6), 422-430.
- Engin, M. S. (1938). *Kemalizm inkılabının prensipleri – büyük Türk medeniyetinin tarihi ve sosyolojik tetkikine methal*, Cilt 1. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- [Erozan], C. S. (1933). Halkevleri yıldönümünde düşünceler. *Ülkü*, 1(2), 97-98.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk modernleşmesi 1900-1930*. (çev. Ali Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Görkay, Ş. (1937). İnkılap Yürüyor. *Taşpınar*, 5(53), 65-66.
- Halkevleri Talimatnamesi
- Hasar, B. (2018). Yerel modernleşme örneği olarak bandırma halkevi ve faaliyetleri. Mete, Z vd. (Ed.) *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu (199-212)*. Balıkesir: Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Yayınları.
- İnalcık, H. & Arı, B. (2005). Türk-İslam-Osmanlı şehirciliği ve Halil İnalcık'ın çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 27-56.
- İnönü, İ. (1934). Yeni halkevlerini açma nutku. *Ülkü*, 3(13), 2-3.
- Kafesoğlu, İ & Saray, M. (1998). *Atatürk ilkeleri ve dayandığı tarihi temeller*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). The people's houses and the cult of the peasant in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 34(4), 67-91.
- Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada bir köy var uzakta: Erken Cumhuriyet döneminde köycü söylem*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, H. K. (1963). The people's houses in Turkey: Establishment and growth. *Middle East Journal*, 17(1/2), 55-67.
- Karpat, H. K. (1974). The impact of the people's houses on the development of communication in Turkey: 1931-1951. *Die Welt des Islams* 15(1/4), 69-84.
- The Impact of the People's Houses on the Development of Communication in Turkey: 1931-1951.
- Kendirci, M. (2022). *Eğlencesiz eğlence: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde eğlence ve siyasal iktidar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kezer, Z. (2015). *Building modern Turkey: State, space, and ideology in the early republic*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press
- Koçak, C. (2011). *Tek-parti döneminde muhalif sesler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2012). *İktidar ve demokratlar: Türkiye’de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945-1950)*, Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1939). 19 Mayıs 1919’un yıldönümü ve ebedi şef Atatürk. *Ülkü*, 13(76), 289-294.
- [Köymen], N. K. [1934]. İnkılap ideolojisinde halkçılık. *Ülkü*, 3(13), 41-45.
- [Küçük], N. A. (1933). Halkevleri yıldönümünde Necip Ali beyin nutku. *Ülkü*, 1(2), 104-14.
- Lamprou, A. (2009). *Between central state and local society: the people houses institution and the domestication of reform in Turkey (1932-1951)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Leiden Üniversitesi, Leiden.
- Oğuz, R. (1934). İnkılap dersleri ve gençlik, *Taşpınar*, 2(17), 103-04,
- Okutan, M. Ç. (2004). *Tek parti döneminde azınlık politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özacun, O. Halkevlerinin dramı. *Kebikeç*, 2(3), 87-96.
- Özcan, A. (2011). Muhafazakâr tarihçiliğin popüler yüzü: “İnanmıyorum bana öğretilen tarihe!”. *Doğu Batı*, 14(58), Türk Muhafazakârlığının Eleştirisi, 243-76.
- Özel, O. (2009). *Dün sancısı: Türkiye’de geçmiş algısı ve akademik tarihçilik*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peker, R. (1984). *İnkılap dersleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, S. (2002). *Bir ideolojik seferberlik deneyimi: Halkevleri 1932-1951*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Yaşadığım gibi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- [Tolga], T. H. (1932a). İnkılap ve dil. *Taşpınar*, 1(1), 5-7.
- [Tolga], T. H. (1932b). Yolumuz, 1(1), 19-20.
- [Tolga], T. H. (1933a). İnkılap ve terbiye. *Taşpınar*, 1(3), 47-49.
- [Tolga], T. H. (1933b). İnkılap ve çocuk. *Taşpınar*, 1(4), 76-79.
- [Tolga], T. H. (1933c). İnkılap ve klasik demokrasi. *Taşpınar*, 1(5), 106-09.
- [Tolga], T. H. (1933d). İnkılap ve millet. *Taşpınar*, 1(6), 133-36.
- [Tolga], T. H. & [Çerçel], Z. Dördüncü adım. *Taşpınar*, 1(6), 61-62.
- [Tolga], T. H. & [Çerçel], Z. Beşinci adım. *Taşpınar*, 1(6), 101-02.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti’nde tek-parti yönetiminin kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Yurt Yayınları.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye’de halkevleri ve halkodaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.